

BOUWSTEEN TECHNIEK

T08 – Flashbacks – hoe werkt dat nou precies

Een terugblik door één van je personages.

Dit is onderdeel van de set praktische schrijfhulp van auteur Jurjen Biesbroek – laagdrempelig gereedschap voor beginnende schrijvers, oorspronkelijk bedoeld als zelfhulp voor zijn eigen schrijfontwikkeling.

Ik moet eerlijk bekennen dat ik dit zelf nooit goed had begrepen. Een flashback was voor mij altijd al zo'n filmscène waarbij voorafgaand werd aangegeven "zes weken geleden" of "drie jaar terug". Iets wat eerder al had plaatsgevonden en op een bepaalde manier een relatie had met het heden. Maar nee, dat is het dus niet. Een flashback vereist dat je personage, middenin een moment in het heden, bewust teruggrijpt op het verleden, waarna het verhaal weer terugkeert naar het heden. Het kan zelfs zo klein zijn als een herinnering. Een uitgebreide terugblik door middel van een scène om iets toe te lichten omdat er bijvoorbeeld eerder al een aanknopingspunt voor je verhaal was, is een achtergrondverhaal en dient een ander doel.

01 Theorie: een scène, geen samenvatting

Een flashback is, volgens de Van Dale, een passage waarin wordt teruggegrepen op een vroegere episode of gebeurtenis. Een personage blikt daarbij bewust terug op het verleden in relatie tot het heden — verleden en heden gaan met elkaar in gesprek. Dat maakt een flashback zoals ik al schreef, iets anders dan achtergrondverhaal (backstory), dat apart aan bod komt in een latere bouwsteen; het onderscheid in een notedop is dat backstory feitelijker en expositorischer verteld wordt (omdat het om toelichting gaat), terwijl een flashback wordt gepresenteerd als scène (hoewel het in omvang fors kan verschillen).

Binnen flashbacks bestaat een onderscheid tussen externe en interne flashbacks. Dat heeft te maken met het begin en het einde van het verhaal. Ligt de flashback vóór het begin, dan is het een externe — de flashback grijpt terug op iets van vóóordat het verhaal zelf begon. Ligt de beschreven scène tussen het begin en het einde, dan is het een interne flashback. Het kan dus een scène zijn die je bewust in het verhaal hebt overgeslagen om later alsnog te onthullen.

Flashbacks vervullen drie functies. Externe flashbacks worden vaak gebruikt om informatie te geven: de lezer leert iets over de achtergrond van personages, hun verleden, hun onderlinge relatie, hun drijfveren. Dat lijkt dus erg veel op een achtergrondverhaal, maar de externe flashback start dus altijd bij het personage, die bij voorbeeld ergens aan terugdenkt.

Een flashback kan ook een klein raadsel of een kleine onduidelijkheid oplossen — een vraag die eerder in het verhaal bewust onbeantwoord bleef, wordt later, via een terugblik, alsnog verklaard.

En een interne flashback kan een cliffhanger "oplossen": het verhaal breekt een spannende gebeurtenis af, loopt door via andere scènes of personages. Pas later, in een flashback, wordt duidelijk wat er precies gebeurde. Dat laatste zorgt meteen voor dynamiek en versnelt het verhaal, omdat je in een enkele flashback-passage kunt navertellen wat anders veel meer ruimte had gekost.

Een flashback wordt meestal aangekondigd door een prikkel — iets dat een herinnering naar de oppervlakte brengt. Dat aanknopingspunt kan zintuiglijk zijn, zoals een geur of een geluid dat de flashback inluidt. Een schrijver kan ook een expliciete formulering gebruiken zoals "het schoot door haar heen dat" of "ik moest plotseling denken aan". Ook kan het een tijdsaanduiding zijn: "gisteren had ik nog...". Vaak wordt een combinatie van deze signalen gebruikt.

Er bestaan ook flashbacks die zonder enige introductie beginnen — dat komt vooral voor bij interne flashbacks.

Van belang is dat een lezer niet in verwarring raakt. Daarom verdient de tijdsvorm van een flashback aandacht. Is je verhaal in de verleden tijd geschreven, dan begint een flashback meestal in de voltooid verleden tijd ("hij had gezegd", "ze was vertrokken") — dat markeert de flashback als iets dat zich vóór het overige verleden afspeelt. Omdat de voltooid verleden tijd al snel omslachtig gaat klinken bij langere passages, schakelen

schrijvers meestal na een paar zinnen over op de gewone verleden tijd, en grijpen soms nog eenmaal kort terug naar de voltooid verleden tijd om te benadrukken dat het om een flashback gaat. Is je verhaal in de tegenwoordige tijd geschreven, dan wordt de overgang simpelweg gemarkeerd door de grammaticale tijd te veranderen: van onvoltooid verleden naar onvoltooid tegenwoordige tijd.

Soms maakt een schrijver expliciet duidelijk dat de flashback voorbij is, met een korte zin die het personage terugbrengt naar het huidige moment. Anders is het voor de duidelijkheid verstandig om een witregel te gebruiken bij het einde van een flashback.

Omvang en complexiteit van flashbacks lopen sterk uiteen: van een paar regels tot meer dan honderd bladzijden. Een korte flashback behandelt meestal één scène of gedachte. Langere flashbacks zijn vaak complexer: ze bevatten meerdere terugblikken na elkaar, soms zelfs ingebed in elkaar (een flashback binnen een flashback), waarbij de tijdsvolgorde verder en verder terug kan gaan, of juist weer een stap dichterbij het heden komt voor de volgende sprong. Hoe langer en complexer de flashback, hoe belangrijker het wordt dat de lezer nooit de tijdslaag kwijtraakt waarin hij zich bevindt. Laten we snel naar wat voorbeelden gaan, anders wordt het ingewikkeld.

02 Praktijkvoorbeelden van meesters

De thrillerschrijver René Appel heeft op de website van schrijveronline.org een duidelijk artikel over dit onderwerp geschreven. Hij gebruikt daarin heel veel voorbeelden van Nederlandse schrijvers. Deze laten zien hoe verschillende functies, introducties en vormen van flashback er in de praktijk bestaan — van een paar regels tot een hele romancyclus. Ik heb er een paar in deze bouwsteen opgenomen.

Informatie geven — Adriaan van Dis, Tikkop

In Tikkop keert hoofdpersoon Mulder terug naar Zuid-Afrika, een land dat hij eerder al met een speciale bedoeling bezocht. Stukje bij beetje onthullen externe flashbacks meer over die eerdere reis — een geleidelijke onthulling die de kern van de roman raakt, in plaats van in één keer te worden prijsgegeven.

Een raadsel oplossen — Jonathan Franzen, Zuiverheid

Wanneer hoofdpersoon Pip haar moeder aan de telefoon vraagt hoe ze haar "niet-verjaardag" wil vieren, roept dat bij de lezer meteen een vraag op: wat is een niet-verjaardag? Ruim een pagina verder, via Pips eigen gedachten over haar relatie met haar moeder, krijgt de lezer het antwoord — een kleine flashback die precies op tijd een kleine onduidelijkheid oplost.

Een cliffhanger oplossen — René Appel, Zinloos geweld

In zijn eigen thriller breekt Appel een heftige confrontatie af op de zin "Hij bleef lachen tot de pijn te hevig werd" — en laat de lezer een tijdlang in het ongewisse. Pas na enkele scènes vanuit andere personages onthult een flashback, vanuit een ander perspectief, wat er daadwerkelijk is gebeurd. Deze techniek versnelt het verhaal: in een paar zinnen wordt duidelijk wat er anders veel meer ruimte had gekost om te vertellen.

Genest en gecompliceerd — Joost Zwagerman, De buitenvrouw

In een hoofdstuk waarin hoofdpersoon Theo terugkeert naar zijn studententijd, wordt binnen die flashback een nieuwe, nog eerdere flashback ingebed, waarna de vertelling weer terugkeert naar het verleden van de oorspronkelijke terugblik, en vervolgens weer een sprong vooruit maakt richting het heden. Dit soort gelaagde structuur — verleden, verder verleden, weer terug — vraagt uiterste precisie in de overgangen. Een dergelijke verhaalstructuur moet je eigenlijk persoonlijk in zijn geheel nalezen om goed te leren begrijpen hoe dit werkt.

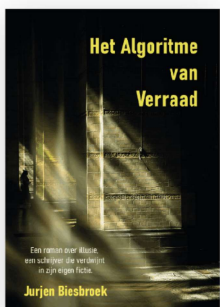
De uiterste grens — Karl Ove Knausgård, Mijn strijd

In het vierde deel van deze romancyclus begint een flashback na een doorleefde nacht van drankgebruik, en eindigt pas ruim 180 bladzijden later, na talloze ingebedde flashbacks die zowel terug als vooruit springen in de tijd. Dit is een extreem voorbeeld, maar het laat zien dat er geen harde bovengrens aan de lengte van een flashback bestaat — zolang de lezer maar kan blijven volgen waar hij zich in de tijd bevindt.

Een telefoontje als trigger — Khaled Hosseini, De Vliegeraar

De eerste helft van deze roman wordt in feite gedragen door één uitgebreide flashback, in gang gezet door een telefoontje dat hoofdpersoon Amir ontvangt — een expliciete, onmiddellijke trigger die de hele terugblik rechtvaardigt.

03 Mijn voorbeeld: hoe ik het deed als beginnend schrijver

Een uitgebreide externe flashback van meerdere pagina's uit Het Algoritme van Verraad: Benedict vertelt Lila over zijn rekrutering als spion. Hoe hij na zijn opleiding eerst naar Duitsland werd gestuurd, simpelweg om informatie in te winnen over het dagelijkse leven. MI6 wist dat dit mogelijk al voldoende was om hem te overtuigen. De misstanden en angst die hij daar zag ...

Benedict liep naar een van de hoge ramen. [...] "Het was nooit mijn bedoeling," begon hij zacht. "Ik studeerde literatuur in Oxford." [...] "Weet je waarom ik deze weg ben ingeslagen?" Lila nam het glas aan. "Vertel het me."

Dit fragment scoort sterk op de meeste punten uit de theorie. De trigger is helder en dialooggedreven: Benedicts eigen retorische vraag, direct gevolgd door Lila's uitnodiging om door te vertellen — een natuurlijke manier om een flashback te openen zonder dat het geforceerd aanvoelt. De functie is vooral informatie geven (waarom Benedict spion werd), maar het fragment doet nog iets extra's: het bouwt intimiteit en vertrouwen op tussen de twee personages, wat des te schrijnender wordt zodra later blijkt dat Lila vermoedt dat Benedict de moordenaar van haar ouders zou kunnen zijn — de flashback verdiept dus niet alleen het verleden, maar vergroot ook de lading van de huidige spanning in hun relatie, relevantie is daarmee ook zeker aanwezig.

Wat ik niet heb toegepast is de tijdsvorm-vuistregel van de voltooid verleden tijd om het contrast met het "nu" te markeren, en dan overschakelen naar de gewone verleden tijd. Dit fragment opent al vrij snel in gewone verleden tijd ("Ik studeerde literatuur in

Oxford"). Dat is geen fout, maar mogelijk iets om te heroverwegen. Een sterkere markering is echter niet nodig volgens mij omdat deze flashback vanuit een natuurlijke dialoog ontstaat. De lezer heeft hier geen geheugensteun nodig om te begrijpen welke tijdslaag hij leest.

04 Zoek je eigen voorbeeld

Blader naar een scène in je eigen manuscript waarin een personage duidelijk terugdenkt aan iets uit het verleden. Bepaal eerst of het een interne of externe flashback is (ligt het moment vóór je verhaal begon, of ergens binnen de tijdspanne die je verhaal al bestrijkt?), en welke van de drie functies hij vervult.

OEFFENING · 15–20 MINUTEN

Geleide micro-oefening: trigger, tijdsvorm en terugkeer

Jouw oefening: neem een flashback (of een moment dat er een zou kunnen worden) uit je eigen manuscript. Schrijf expliciet op: wat is de trigger, in welke tijdsvorm begint de flashback (en verandert die na een paar zinnen?), en hoe markeer je de terugkeer naar het heden — witregel, hoofdstukwissel, of een expliciete zin?

Controlevraag: zou een lezer precies kunnen aanwijzen waar de flashback begint en eindigt, zonder in de war te raken over tijd of plaats?

OPDRACHT · 30–45 MINUTEN

Zelfstandige toepassing: schrijf-oefening

Jouw opdracht: Hierbij een openingszin om zelf mee te oefenen. Schrijf aansluitend twee flashbacks. "Hij opende de pedaalemmer met zijn voet om de sinaasappelschil in te deponeren, een sterke vislucht kwam hem tegemoet." Eerst een interne

flashback (die teruggrijpt op iets binnen de tijdspanne van je eigen, fictieve verhaal) en daarna een externe flashback (die teruggrijpt op iets van vóór het verhaal begon). Let bij beide op trigger, tijdsvorm en een duidelijke terugkeer naar het heden.

05 Zelfcontrole

Loop je flashbackscène na op de volgende vijf punten.

- ☐ Weet je of je flashback intern of extern is, en welke van de drie functies (informatie, raadsel oplossen, cliffhanger oplossen) hij vervult?
- ☐ Heeft de flashback een duidelijke trigger — zintuiglijk, expliciet, of via een tijdsaanduiding?
- ☐ Klopt de tijdsvorm: begint de flashback (bij een verleden-tijd-verhaal) in de voltooid verleden tijd, en schakelt die na een paar zinnen over naar de gewone verleden tijd?
- ☐ Is de terugkeer naar het heden duidelijk gemarkeerd — witregel, hoofdstukwissel, of een expliciete zin?
- ☐ Is de lengte van de flashback in verhouding tot haar betekenis, en blijft de lezer bij ingebedde flashbacks altijd te volgen in welke tijdslaag hij zich bevindt?

Dit onderdeel kun je uiteraard toepassen op elke flashback die je zelf onderhanden neemt.

06 Samenvatting

Belangrijkste onderwerpen

Het onderscheid tussen interne en externe flashback; drie functies (informatie geven, een raadsel oplossen, een cliffhanger oplossen); hoe je een flashback introduceert (trigger) en afsluit (markering van de terugkeer); de juiste tijdsvorm; omvang en complexiteit, inclusief ingebedde flashbacks.

Kernpunten

Een flashback is een scène, geen samenvatting — ze heeft een trigger die haar oproept, een functie die ze vervult, en een duidelijke terugkeer naar het heden. Interne flashbacks (binnen de tijdspanne van je verhaal) kunnen vaak zonder aankondiging beginnen; externe flashbacks (van vóór je verhaal) hebben meestal meer introductie nodig. Bij een verleden-tijd-verhaal begint een flashback doorgaans in de voltooid verleden tijd en schakelt al snel over naar de gewone verleden tijd, om omslachtige formuleringen te vermijden.

Conclusies en acties

Bepaal van elke flashback of hij intern of extern is, en welke functie hij vervult. Zorg voor een duidelijke trigger en een duidelijke, gemarkeerde terugkeer naar het heden. Let op de tijdsvorm, vooral bij langere flashbacks. Oefen het verschil tussen intern en extern met Appels eigen schrijfoefening.

BRONVERMELDING

Podcast: *Writer Unleashed*, Nanci Panuccio — aflevering #132 "Wat te doen bij het gebruik van flashbacks".

Aanvullende bron: René Appel, "Nooit meer fouten maken met flashbacks", Website Schrijven Online (2022).

Literaire voorbeelden: Adriaan van Dis, *Tikkop* (1996); Jonathan Franzen, *Zuiverheid* (2015); René Appel, *Zinloos geweld* (2000); Joost Zwagerman, *De buitenvrouw* (1994); Karl Ove Knausgård, *Mijn strijd 4: Nacht* (2010); Khaled Hosseini, *The Kite Runner* (2003). Toepassing: fragmenten uit *Het Algoritme van Verraad* (Jurjen Biesbroek, 2026).